

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **137**
B. Luiten

De diakones heeft
haar eigen waarde

MEDITATIEF **141**
H.J. Boiten

Step one, step two,
step three

WANDELEN MET GOD **143**
J.T. Oldenhuis
Beleefdheid tegenover
God

ACHTERGRONDEN **146**
G.J. van Middelkoop
Onjuiste tegenstellingen

ACHTERGRONDEN **149**
J. van Bruggen
De waarheid begint
met amen

KERK EN MUZIEK **152**
J. Smelik
Stem en snaren

en verder...
Boekbespreking
Meegelezen

DE DIAKONES HEEFT HAAR EIGEN WAARDE

De vorige keer gaf ik een globale samenvatting van het rapport, dat op de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken diende. De uitgangspunten hierin werden in grote lijnen overgenomen in het besluit, het in de vrijheid van de kerken te laten om zusters der gemeente te roepen tot het diakenambt.

Bij het lezen hiervan dienen tenminste drie vragen zich meteen aan:

- is het waar, dat de diaken bij de kerkeraad behoort?*
- zijn de teksten over de plaats van de vrouw niet meer beslissend?*
- is dit een zaak om in de vrijheid van de kerken te laten?*

Voor het goede verstaan wil ik eerst nog een keer herhalen, dat dit rapport herhaaldelijk zegt dat men zich wil richten naar het Woord van God. Ook al zou men in deze tijd tegen een sterke stroom moeten oproeien. Welnu, dat is iets om dankbaar te aanvaarden. Maar het nodigt ook uit, om het resultaat met

de Schrift te vergelijken. Op die manier wil ik nu enkele opmerkingen maken.

De eigen plaats van de diaken

Graag betuig ik mijn instemming aan het uitgangspunt, dat de amb-

ten van ouderlingen en diakenen gelijkwaardig zijn. Beide ambtsdragers worden door Christus in dienst genomen om de komst van zijn Koninkrijk gestalte te geven. De verkondiging en de barmhartigheid gaan hand in hand. Het één kan niet zonder het ander, en door de dienst van beiden ziet de grote Herder om naar zijn schapen.

Dus er is veel overeenkomst tussen de ouderling en de diaken. Toch is er ook een verschil: de ouderling is *opziener*, en dat is de diaken niet. Daarom lijkt het mij bezwaarlijk de diaken bij het college van de opzieners te rekenen, zoals in de Nederlands Gereformeerde Kerken het geval is.

Nu wordt als argument aange-

voerd, dat de NGB de diakenen wel bij de kerkeraad rekent, in art. 30. Dat is inderdaad waar. Het fijne puntje is echter, dat dit artikel in de geloofsbelijdenis niet de bedoeling heeft een definitie te geven van de kerkeraad. De invalshoek is, contra het schrikbewind van Filips II, dat de kerk *geestelijk* geregeerd moet worden, in al haar geledingen. Op die manier worden dan al de ambten opgesomd, om aan te geven dat de kerk haar eigen raad heeft.

De kerkorde echter gaat inhoudelijk op de ambten in, en geeft aan elk zijn eigen plaats. Ter synode van Dordrecht 1618-'19 kende men heus de belijdenis wel, men heeft daar zelfs de tekst ervan vastgesteld. Toch legde men daarnaast vast dat de diaken niet behoort tot het college van de oudsten of opzieners. Daarom lijkt het mij niet sterk nu een tegenstelling te zien tussen belijdenis en kerkorde.

Doorslaggevend is het getuigenis van de Schrift zelf. In de brief aan de Philippenzen worden opzieners en diakenen onderscheiden aangesproken (1 : 1). Ook uit de eerste brief aan Timotheus blijkt, dat er naast opzieners diakenen en *diakonen* zijn (3 : 1, 8, 11). Toch reserveert de Schrift de aanduiding 'oudste' voor de opziener, Titus 1 : 5, 7.

Toen Timotheus zijn eerste brief van Paulus ontving, was hij te Efese (1 : 3). Daar waren dus oudsten en diakenen, blijkens hoofdstuk 3. Maar als Paulus later afscheid wil nemen van de gemeente, laat hij alleen de *oudsten* naar het strand van Miléte komen (Hand. 20 : 17, 28). Zij zijn het die de gemeente leiding geven (1 Tim. 5 : 17) en zodoende ook representeren. Evenzo zien we, dat in Jeruzalem alleen de oudsten met de apostelen meevergaderen in een belangrijke zaak aangaande de leer (Hand. 15 : 6), terwijl we weten dat daar ook de 'zeven' waren aangesteld.

Daarom lijkt het mij onjuist de diakenen bij de oudsten te rekenen. Daar wordt hij niet minder van, hij heeft gewoon een eigen ambt met een an-

dere inhoud.

Wij belijden, dat Christus zijn kerk vergadert door zijn Geest en Woord (zondag 21 HC). *Zo regeert* Hij ons (zondag 48 HC). Daarom heeft de oudste, die het Woord bedient, typisch een regeerambt. En zeker, de dienst der barmhartigheid is daar onlosmakelijk aan verbonden en daar zal ook het geven van leiding bij nodig zijn, maar dit is niet in diezelfde zin het regeren van de gemeente. De opzieners dragen de verantwoordelijkheid om toe te zien op zichzelf en op de gehele gemeente (Hand. 20 : 28). Daarom vormen zij de kerkeraad en het is nodig, dat dat college zichtbaar blijft. In de praktijk zullen er raakvlakken zijn met het werk van de diakenen, maar dat kan geen reden zijn om hen structureel te belasten met zaken van opzicht en tucht.

De eigen plaats van de vrouw

De zogenaamde 'zwijgteksten' zijn volgens de LV niet achterhaald of tijdgebonden, maar wel gesproken in kennelijk zeer specifieke situaties, zodat ze niet zonder meer in alle omstandigheden en situaties kunnen worden toegepast. Die conclusie wordt getrokken uit andere Schriftplaatsen, waar vrouwen o.a. leidende posities hebben ingenomen en hebben meegewerkt aan de verbreiding van het evangelie. Een vijftal teksten dient hierbij als bewijsplaats: Spr. 31 : 10-31, 2 Kon. 4 : 8-37, Phil. 4 : 3, 1 Cor. 11 : 5 en Hand. 18 : 26. Op de achtergrond klinkt hierin door het argument in het rapport, dat aan de zusters net zo goed charismata geschonken zijn, ook op het gebied van leiding geven. Juist in onze tijd hebben zij volop gelegenheid die te ontplooiën.

Twee hoofdargumenten dus, beiden nogal complex van aard. Je zou er een boek over kunnen schrijven.

Toch wil ik proberen in kort bestek hiervan iets te zeggen. Om te begin-

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN.
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

RIJSDACHT ASSISTENTEN:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA

pen.

ADMINISTRATIE ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:

f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalings termijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Brakelach. Tel. (05210) 15948.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan

artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

nen met het laatste, de charismata geschonken aan de zusters. Ik vraag mij af, hoe iemand dit argument verzinnen kan. Alsof ooit ergens in de Schrift zou staan, dat zusters geen ambtsdrager mogen zijn omdat zij dat niet zouden **kunnen!** Omdat ze geen capaciteiten zouden hebben of zo! De gedachte alleen al is een misser, die heel de discussie op het verkeerde been zet. Dat is eenvoudig in te zien. Eva werd in den beginne geschapen als **hulp** voor Adam, van wie hij zich afhankelijk wist. Het woord 'hulp' doet in de Schrift omhoog zien, om goddelijke bijstand te verwachten, die soms geboden wordt door de dienst van mensen (Ps. 124 : 8, 146 : 5, Hebr. 2 : 18, 4 : 16). Welnu, als zo Eva door God als een hulp wordt geschonken aan Adam, om hem te helpen in alle dingen van het brede leven, dan zal ze toch wel aardig wat **charismata** hebben meegekregen! Natuurlijk heeft zij haar capaciteiten, dat is geen ontdekking van de 20e eeuw, zo werd zij geschapen. Dat de vrouw haar eigen gaven heeft, is dus het probleem niet. Maar **dit is geen argument om haar wel of niet bij de kerkeraad te nemen!**

Nee, het punt is van begin af aan geweest (en dan kom ik tot één van die 'zwijgtteksten'), dat God zegt: 'Eerst is Adam geformeerd, en daarna Eva'. Dáárom wil Hij niet, dat de vrouw onderwijs geeft of gezag heeft over de man, 1 Tim. 2 : 12, 13. En **dàt** staat dáár direct in verband met de regering van de gemeente en de vereisten tot het ambt.

Van dit argument kan m.i. **onmogelijk** worden gezegd dat het tijdgebonden of **situatiegebonden** is. Toen Paulus dit schreef had de moderne mens van zijn tijd er net zoveel moeite mee als zijn soortgenoot van vandaag. Daarom laat de Heilige Geest hem een argument gebruiken dat door alle tijden en situaties heen rechtstreeks wordt verankerd in de schepping: 'Eerst is Adam geschapen...' Zijn we dan uit de problemen?

Kunnen wij iedereen hiermee tevreden stellen? Nee. Voor het gevoel van menigeen blijft hier het onbevredigende gevoel van het niet kunnen begrijpen. Toch zien we wel duidelijk dat het zó Gods **bedoeling** is. En we belijden, tegen de tijdgeest in: **dit is een stukje Paradijs**. Zo werden Adam en Eva geschapen, en zie, het was zeer goed. Eerst hij, daarna zij. Let wel, dit is niet bedoeld als een **rangorde**, zodat de man hoger of meer zou zijn dan zijn vrouw, maar wel als een **volgorde**. Beiden zijn geschapen naar het beeld van God, dat is evenhoog en evenveel waard. Maar er is onderling verschil, en zie, dat was zeer goed. Het punt is alleen, dat voor de zondeval deze man-vrouw verhouding niet te lijden had onder een sfeer van concurrentie, jaloezie en een gevoel van de meeste of de minste te zijn. Daardoor is het mooie bedorven. Maar dan is de oplossing niet om met het waswater ook het **kind** weg te gooien.

Dialektiek?

Eigenlijk moet mij van het hart, dat het spreken van de LV m.i. **dialektische** trekken heeft. Dialektisch wil zeggen: 'God zegt ja en nee tegelijk, Hij schept een spanningsveld waarin je zelf het beste maar moet **kiezen**'.

Op die manier worden in de **besluittekst** Schriftplaatsen **tegenover** elkaar gezet: de 'zwijgtteksten' zeggen **nee**, andere teksten zeggen **ja**, en dan wordt er een **keuze** gemaakt. Dit lijkt mij een zeer bezwaarlijke manier van omgaan met de Schrift. Bovendien doet het inhoudelijk geen recht aan de situatie vanaf het begin. De zogenaamde strijdigheid, die nu ontdekt wordt, was er immers al voor de zondeval. Aan de ene kant was Adam de eerste en als zodanig het hoofd van zijn vrouw. Aan de andere kant was Eva zijn evenknie, zij droeg ook Gods beeld en had van alle dingen net zoveel verstand als hij. **Als** je dat gaat lezen als strijdigheid, dan moet je **kie-**

zen: Æ Adam is hoofd, òf Eva heeft net zoveel talenten als hij. Plat gezegd is dat zo ongeveer de keus, waarvoor de LV zich gesteld zag. Ten onrechte! Want wij mogen geloven dat God zijn schepping goed gemaakt heeft, zonder ingebakken tegenstrijdigheden. Veeleer ontdekken wij in de verhouding Adam-Eva een heilzaam evenwicht, een wederzijdse aanvulling, in volkomen gelijkwaardigheid. Het hoofd en de hulp kunnen niet zonder elkaar, over en weer ontvangen zij elkaar uit Gods hand. Maar wel om hoofd en hulp te zijn! Nu is het een christelijke levenskunst, dat evenwicht te herontdekken en te bewaren! Want sinds de zondeval doet bevallen pijn, brengt de aarde **dorens** en distels voort en is het hoofd-zijn ontaard in allerlei vorm van heerschappij (Gen. 3). Terwijl wij in Christus een nieuw begin ontvangen en opnieuw Gods beeld mogen leren dragen (zondag 32 HC)! Om **die** reden geldt voor ons vandaag wat God in het Paradijs bedoelde.

Zo kunnen wij ook ontspannen het Nieuwe Testament lezen. Broeders worden daarin geroepen tot het ambt, terwijl de zusters soms net zo hard met hen meestrijden in de verkondiging van het evangelie. Hebben we dan een conflict? Gaan die zusters buiten haar boekje, of moeten zij vanwege haar profetieren ook tot de oudsten behoren? Nee. Juist in 1 Cor. 11 : 5 mogen wij zien, dat de vrouw als vrouw spreken mag. Het **regeer-** en **leer-**ambt ontvangt zij niet, maar toch kan de gemeente niet zonder haar inbreng.

Het is een veeg teken, dat de besluittekst van de LV ook al zinspeelt op de openstelling van het ambt van ouderling voor de zusters der gemeente. In de lijn van haar betoog kan daar weinig principieel verweer meer tegen zijn.

En in de samenleving dan?

Uiteraard blijft nu deze vraag over: overal in de samenleving nemen

vrouwen leidinggevendeposities in. Hebben we daar dan geen bezwaar tegen?

In het algemeen is deze vraag moeilijk met ja of nee te beantwoorden. Veel hangt namelijk af van de motivatie, waarom een vrouw op die manier haar gaven ontplooit.

Maar op zichzelf kan dit voor een christenvrouw een goede bezigheid zijn. Het leidinggeven is haar niet verboden. En bovendien zien wij in Spr. 31 een vrouw, die volop maatschappelijk betrokken is en inderdaad behoorlijk zelfstandig haar initiatieven neemt. Daar hoeft niets op tegen te zijn, ook op die terreinen kunnen man en vrouw elkaar aanvullen. Het is waardevol dat de LV op dit Schriftgedeelte wijst, al moet gezegd worden dat dit eerder een argument tegen haar besluit is. De degelijke huisvrouw ontplooit zich immers volop, maar zij krijgt geen behoefte om in de poort te gaan zitten. Daar zit namelijk haar man...

Blijft over, dat er weldegelijk vrouwelijke *gezagsdragers* zijn in de samenleving. Een politieagente bijv, of een koningin. Is dat dan niet in strijd met 1 Tim. 2 : 12, 13?

Mijns inziens hoeft dat niet. Paulus heeft het over gezaghebbend onderwijs, dat dat niet *struktureel* aan de zusters in de gemeente zal worden toevertrouwd. Zo zullen zij niet regeren over de man. Maar de overheid onderwijst mij niet. Haar gezag is belangrijk, maar ook zeer beperkt in vergelijking met het gezag van een ouderling. Een voorganger waakt over mijn ziel (Hebr. 13 : 17), een politieagente deelt mij hoogstens een bekeuring uit. Dat maakt een groot verschil. Zelfs een koningin, al is zij door God met gezag over mij bekleed, moet mij vrij laten in mijn geestelijk leven.

Kerkelijke vrijheid?

De derde vraag is, of de roeping van de zusters tot het ambt van diaken in de vrijheid van de kerken mag worden gelaten.

Na al het voorgaande mag duide-

lijk zijn, dat het positieve oordeel van de LV hierin m.i. niet juist is.

En wel om de volgende redenen:

- a. Juist omdat het hier gaat om diakenen die bij de kerkeraad worden gerekend, is het in strijd met een duidelijk woord van God (1 Tim. 2 : 12, 13) om zusters met deze regeertaak te belasten.
- b. De argumentatie vanuit de schepping in 1 Tim. 2 : 12, 13 laat geen ruimte deze tekst als situatiegebonden op te vatten; als die christelijke vrijheid er niet is, kan er op dit punt ook geen kerkelijke vrijheid zijn.
- c. Het valt te betwijfelen of het waar is, dat de confessie zich niet uitlaat over het geslacht van de diaken (en van de ouderling). In art.30 is sprake van dienaren, herders, opzieners en diakenen, stuk voor stuk mannelijke aanduidingen.
- d. Een kerkverband betekent tenminste ook dit, dat de kerken onderling één zijn in ambtelijke dienst; waar die eenheid gaat ontbreken, kan van een verband in eigenlijke zin niet meer gesproken worden.

Toch een diakones

Uit al deze kritiek mag niet de conclusie worden getrokken, dat er in de gemeente voor een *diakones* geen plaats zou zijn. In de Schrift komt zij voor (Rom. 16 : 1, 1 Tim. 3 : 11), en ook al werd zij niet zo ronduit genoemd, dan nog blijkt de actieve inbreng van de zusters op tal van plaatsen. De gemeente zou wel zeer eenzijdig bearbeid worden, wanneer alleen de broeders daarin een taak zouden hebben. Bovendien zou dat lijnrecht in strijd zijn met het scheppingsgegeven, dat de man de vrouw nodig heeft, in alle dingen. Zij werd niet geschapen om bepaalde werkzaamheden op af te schuiven, maar om werkelijk het leven met de man te delen. Zeker in de gemeente van Christus zal die oorspronkelijke bedoeling opnieuw gestalte mogen krijgen.

Aan de andere kant zijn de ambten niet ingesteld om alle werk naar zich toe te halen. Het is juist de bedoeling dat al de heiligen worden toegerust tot dienstbetoon (Ef. 4 : 12).

Om al die redenen is het eerherstel voor de *diakones* bijzonder toe te juichen. Haar betoon van barmhertigheid kan tot grote zegen zijn. Maar echt eerherstel gebeurt op de eigen plaats die zij van God heeft ontvangen, in het geloof dat die positie goed is. Anders is het geen oorspronkelijk herstel, maar een moderne correctie.

Ik hoop, dat al deze opmerkingen zullen worden ontvangen zoals zij bedoeld zijn. Van onze kant is er een hartelijke betrokkenheid bij de besluitvorming in deze materie, juist omdat wij de Schrift gemeenschappelijk hebben en wij elkaar niet kunnen vergeten.

VAN DE REDACTIE

Met ingang van vorige week is ds. A. de Snoo te Middelburg als nieuw lid tot de redactie toegetreden. Het is de bedoeling dat hij regelmatig bijdragen zal leveren voor de rubriek Kerkelijk Leven. Daarin neemt hij de taak van ds. R. ter Beek over, die overigens wel lid van de redactie blijft.

We zijn blij, dat we ds. De Snoo bereid vonden om aan ons blad mee te werken. We heten hem op deze plaats van harte welkom als redacteur van ons blad!

M. te Velde

STEP ONE, STEP TWO, STEP THREE

H.J. Boifen

Daarom zal een man zijn vader en zijn moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen, en zij zullen tot één vlees zijn.

Genesis 2 : 24

Step one

Step one: je wordt verliefd. Step two: het is wederzijds. Step three: je kust elkaar en als je dan nog verder gaat... Wat mag nu wel en wat mag niet als je verkering hebt?

Waarom mag je niet van te voren uitproberen of je lichamen bij elkaar past? Is zo'n ceremonie op het stadhuis wel nodig? Waarom moet je je hele leven bij elkaar blijven? Er leven heel wat vragen.

Jezus leert ons vragen hoe het was in den beginne. God zelf zei: Daarom zal een man zijn vader en zijn moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen, en zij zullen tot één vlees zijn. Omdat het een eigen woord van God is, is iedereen eraan gebonden. De Here weet ook wat het beste voor de mens is.

Daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten. Hoe wijs heeft God je intree in deze wereld verzorgd. Ouders buigen zich vol liefde over je wieg. Voeding, opvoeding, bescherming, een kind heeft veel rechten. Niemand mag je zomaar uit het gezin wegnemen. Er is een hechte band, een rechtsband. Eens komt het moment, dat die band wordt losgemaakt.

Dat mag **terwille** van het huwelijk. Verlaten is niet in de steek laten, weglopen of een stiekeme relatie beginnen. Het is fijn, wanneer de Here verliefdheid en liefde voor elkaar werkt en geeft. Je bent blij en dankbaar en gelukkig. Maar in die tijd van verkering wordt het vijfde gebod niet op non-actief gezet. Je

staat niet alleen op de wereld. Je ouders zijn erbij betrokken. Dat vraagt goed overleg, goede eensgezindheid op weg naar het huwelijk. En als het zover is, dan mogen ouders en kinderen samen voor de Here in goede harmonie de gezinsband loslaten. Ouderlijk gezag en kinderlijke gehoorzaamheid maken plaats voor iets nieuws. Het is wel een heel andere eerste stap dan step one.

Step two

Step two: het is wederzijds. Ben je het samen eens geworden: wat dan? Eerst samen naar bed, of eerst samen naar het stadhuis? Wat betekent: de man **zal** zijn vrouw aanhangen? Er ontstaat een nieuwe band, een nieuwe rechtspositie. Zo doet God ook met het volk Israël. De Here belooft: Ik ben uw God. U bent mijn volk. Geen andere goden, geen andere volken. Later zullen er takken worden weggebroken en andere takken geënt. Alleen in Christus, uit de stam van Juda, is heil te vinden. Dat is de heerlijke rechtspositie van het verbond. **Zó** lezen we: de man zal zijn vrouw aanhangen. De vrouw die bij hem behoort, zijn eigen vrouw. Haar eigen man. Geen andere mannen, geen andere vrouwen. Dat is de heerlijke rechtspositie van het huwelijksverbond.

Van dat aangaan van die nieuwe band, zegt de Heiland in het Nieuwe Testament, dat het een daad van God is. Wat God heeft samengevoegd, **scheide** de mens niet. God zet de mens daarbij niet buiten spel, maar schakelt hem in. Er kunnen allerlei vormen van huwelijks-sluitingen zijn: door de familie-oude, de rechter, de ambtenaar van

M meditatief

de burgerlijke stand of de predikant. Maar in de grond van de zaak gaat het om het sluiten van een verbond met wederzijdse beloften en eisen. Onder getuigen wordt de eed van trouw afgelegd. Daarmee is het verbond rechtsgeldig. Men moet over de sluiting van een huwelijk niet denigrerend spreken. Het woord aanhangen betekent letterlijk 'aankleven'. Het ziet op de onverbreekelijke kracht van het gesloten verbond. Trouwen, elkaar trouw beloven, is houwten. Step two is niet de inleiding voor een lange reeks vlinderachtige contacten met telkens wisselende partners, maar het feestelijk sluiten van het huwelijksverbond voor het aanzicht van de Here.

Step three

Er is nog een derde stap. En zij zullen tot één vlees zijn. Daarna zullen zij één vlees worden. Adam zong een prachtig bruiloftslied: been van mijn gebeente, vlees van mijn vlees. Manninne is uit de man genomen. In het huwelijk worden Adam en Manninne weer één vlees. Dit is meer dan alleen geslachtsgemeenschap. Het is echtelijke saamhorigheid in haar totaliteit. Toch heeft het lichamen een eigen accent: één vlees.

Dit is de door de Here ingestelde orde. Na de sluiting van het huwelijk zijn we binnen de grens, waar man en vrouw elkaar totaal mogen liefhebben. Die grens zullen mensen, ook jonge mensen, moeten respecteren. Dat is nooit gemakkelijk geweest. Het is het vandaag ook niet. Lectuur, televisie, wetten, ademen dikwijls een heel andere geest. Zij keren de orde van de Here radicaal om. God zelf echter leert zijn

volk: tot één vlees worden, alleen in het huwelijk. Met deze step **three** zoekt Hij het heil van allen die verkering krijgen.

Fijn, als ouders hierover met hun kinderen openhartig praten. Fijn, als kinderen met hun vragen bij ouders terecht kunnen. Mogen we samen op vakantie? Mag mijn vriend bij mij logeren op kamer? Waarom moeten we wachten tot we trouwen? Het is verdrietig, als vragen niet beantwoord, soms niet eens besproken kunnen worden.

De Here heeft dit onderwijs al in een heel vroeg stadium gegeven. In de wet van Mozes keert het terug (Ex. 22 : 16, 17). Ook in het Nieuwe Testament. Het huwelijk zij in ere bij allen en het bed onbezoeeld (Hebr. 13 : 4a). De Here schenkt zijn volk niet de liefde die alleen zichzelf zoekt, maar de liefde die opbloeit in de trouw van het huwelijk. Ook daarvoor gaf Christus zijn bloed en belooft Hij zijn Geest.

AMELINK OVER PAULUS

In het Nieuwe Testament neemt de apostel Paulus een dominante plaats in, zowel wat zijn persoon als wat zijn werk betreft. Een groot deel van de apostolische brieven is van zijn hand. De protestantse kerken zijn gestempeld door het evangelie van de vrije genade, zoals Paulus het heeft verkondigd. Geen wonder dat er in de loop der eeuwen een stroom van literatuur over het hoofd van de dertiende apostel is uitgestort. Daaraan werd onlangs door ds. H. Amelink (Nederlands Gereformeerd emeritus-predikant) nog een samenvattend boek toegevoegd, getiteld: *Paulus, de apostel en zijn evangelie*.

De eerste helft van het boek behandelt Paulus de apostel. Allereerst wordt zijn joodse afkomst besproken (geboorteplaats, theologische opvoeding, burgerlijke staat). Dan volgen hoofdstukken over zijn bekeeringsgeschiedenis en zijn verhouding tot de twaalf. Verder is er een schets van het geestelijk klimaat waarin Paulus werkte, zowel in de niet-joodse wereld als in het diaporajodendom. De apostel had ook verschillende medewerkers, waaraan een apart hoofdstuk is gewijd. Op deze manier krijgen we een goed beeld van Paulus de apostel. De tweede helft van het boek behandelt Paulus' evangelie. Bijzonder instructief is het hoofdstuk waarin de redevoeringen behandeld worden die van Paulus bewaard zijn in het boek Handelingen. Daarna wordt de kern van zijn brieven gekarakteriseerd als het evangelie van Paulus, overeenkomstig diens eigen gewoonte om over 'mijn evangelie' te spreken. De oorsprong van Paulus' leer moet volgens Amelink gezocht worden in het geheim dat hem door Jezus

P.H.R. van Houwelingen

Helaas gaat hetheldere Paulusbeeld in dit boek steeds meer vertroebelen. Hoewel de schrijver zich op pag. 8 voorneemt om het belang van Paulus niet te zoeken in de kerkgeschiedenis maar in de Heilige Schrift, komen we vanaf hoofdstuk 10 opvallend vaak de naam van de theoloog H.F. Kohlbrugge tegen. Amelink ontloopt zich hier als een rasecht Kohlbruggiaan. Maar zijn boek ging toch over de apostel Paulus en zijn evangelie? Nu horen we steeds minder de stem van Paulus en steeds meer die van Amelink, alias Kohlbrugge. En dat is jammer, gezien de doelstelling van de schrijver en de waardevolle inhoud van zijn eerste negen hoofdstukken. Daarbij had het wat mij betreft gerust mogen blijven.

N.a.v.: H. Amelink, *Paulus: de apostel en zijn evangelie*. Uitgeverij Van den Berg, Kampen. Omvang 224 pagina's; prijs f 39,50.

BELEEFDHEID TEGENOVER GOD

J.T. Oldenhuis

Wat is heilig?

In het platte vlak van ons dagelijkse leven valt het woord 'heilig'. Het wordt zo vaak gehoord, dat je het haast niet meer hoort. Het is een woord dat bij de kerk hoort. Daar gebruikt men het. Veel en vaak. We geloven een heilige kerk. We maken deel uit van de gemeenschap der heiligen. We geloven ook in de Heilige Geest. De kinderen zijn geheiligd in Christus. We bidden tot de heilige God. En we lezen het Heilig Woord van God. Het gaat allemaal vaak zo maar even. Het boekje dat bijbel heet, ziet er soms niet uit. En als er over God gesproken wordt, gebeurt dat soms op een manier, alsof er geen afstand meer is. Als 't niet begrepen wordt, wat Hij heeft bedoeld, is het raar wat Hij heeft gezegd. En als niet geplatst kan worden wat Hij deed, kun je er dan wel mee rekenen? Er wordt niet alleen veel minder over God gesproken, er wordt ook anders over God gesproken, door degenen die nog wel over God zijn blijven spreken. In de vakliteratuur zijn die beide elementen de **meetpunten** voor de secularisatie. Dat is een akelig woord, een kras op de plaat. Ook een moeilijk woord, waarmee processen benoemd worden, die wij het liefst buiten onze eigen kring lokaliseren. Maar is dat wat met dat moeilijke woord secularisatie wordt bedoeld, ook niet soms al bij ons zelf naar **binnen** geslopen? Hoe gaan wij om met heilige dingen? Hoe gaan wij om met het woord 'heilig'? Is dat nog een woord waarvan je weet dat je eraan kunt branden?

Heilig in de Bijbel

Wat heilig is, daar ga je niet zo maar even mee om. Dat vraagt bijzondere voorzorgsmaatregelen. Het is 'anders'. Maar wie zegt, dat daarmee alles gezegd is, zegt te weinig. 'Anders' kan synoniem zijn van 'vreemd', in de zin van gevaarlijk. Er is wel gesteld, dat dat nu precies de oorspronkelijke betekenis van het woord 'heilig' is: het staat apart, het is van een andere wereld, je moet er als leek niet aan komen, het is 'geladen'. Heilig is dan een taboe-begrip, zoals dat in vele godsdiensten voorkomt. Je zet er iets mee weg, waar je verder eigenlijk moet afblijven. In zo'n theorie komt een hele opvatting mee over wat godsdienst is. De theorie is sterk weersproken. Eigenlijk schiet je niet zo veel op met die theorieën over de oorspronkelijke betekenissen. Beter is het te bekijken hoe het woord in de bijbel wordt gebruikt. Heilig is een woord dat bij God hoort. Sterker: dat God typeert als God. Wie heilig zegt, zegt heel veel. Dat wordt duidelijk uit een aantal voorbeelden.

Exodus 3

De eerste keer dat we het woord 'heilig' tegenkomen is in de geschiedenis van Mozes. Hij is nieuwsgierig geworden naar het wonderlijk verschijnsel van een struik die in brand staat en toch niet verbrandt. Als hij dichterbij komt, hoort hij een stem. Hij moet zijn sandalen uittrekken. De grond waarop hij staat is heilig, zegt de stem. Dat was aan die grond niet te zien. Heilig was die grond enkel en alleen, omdat God daar aanwezig was. Heilig is iets, als het recht-

Wandelen met God

streeks te maken heeft met God. En dat betekent niet, dat je ver weg moet blijven. Mozes moet jaist wel degelijk dichterbij komen: hij wordt geroepen om een opdracht te krijgen. Toch kan hij niet zomaar eventjes dichterbij komen, 'met z'n handen in de zakken'. God is daar aanwezig, en daarom is die plaats 'heilig'. Dat vereist bijzondere omgangsregels. In de situatie van Mozes: schoenen uit. Dat is altijd een teken geweest van nederigheid, van aanbidding, van onderwerping. Mozes mag naar God toe gaan, maar er wordt een bepaald soort beleefdheid van hem gevraagd.

Exodus 19-20

Het tweede voorbeeld: de verschijning van de HERE op de berg Sinaï, het hoogtepunt in het Oude testament. God komt maar niet zijn volk bezoeken, maar Hij komt bij ze, Hij verbindt zich officieel aan het bevrijde volk. De ontmoeting kan niet zomaar plaats vinden. Wat een voorbereidingen voorschrijven! Als het eindelijk zo ver is, **kon-digen** de bazuinstoten zijn komst aan. De hele berg beeft. Wat een vuur en geluid en geweld komt daar bij los. De bliksem slaat door de lucht. Dat alles samen geeft aan wat de heiligheid is van God. De nagalm van deze gebeurtenis klinkt door heel het Oude Testament. Naderen tot God wordt vanaf dat moment een begrip, dat altijd verboden is met eerbied, respect en verering, omdat men nu weet heeft van zijn heiligheid. De veel voorkomende oproep 'weest heilig, want Ik ben heilig' vindt hier zijn grond.

Jesaja 6

Nog een voorbeeld. Jesaja ziet God op een hoge, verheven troon. 'Zijn zomen vullen de tempel' staat er dan. Het is me gebleken, dat niet alle jongelui van vandaag zich nog **kunnen** voorstellen, wat daarmee bedoeld is. Ze hebben er de Groot Nieuws Bijbel bij nodig, om het wat beter te begrijpen. 'De sleep van zijn mantel vulde de tempel'. Indrukwekkend is het. Het is een visioen dat vol staat van vuur en rook en geluid. Vooral ook door de entourage van de serafs. Wie toch net de vertaling van Groot Nieuws heeft nageslagen, vindt, dat de serafs daar zijn weergegeven door 'vuurgedaanten' (vs. 2, 6). Wie het woord onvertaald laat, laat alle mogelijkheden open. Groot Nieuws kiest in deze weergave voor één van de verschillende opvattingen, en wel de opvatting dat **erin** het woord seraf de gedachte zit van vuur, dat de onzuiverheid verbrandt. Serafs zijn dan vuurgedaanten, die de heiligheid van God onderstrepn. Troonwachters, die door hun aanwezigheid **verhinderen**, dat er ook maar ooit iets tot God doordringt, dat ver bij Hem behoort te blijven. Je komt er nooit langs. Ze zijn constant in **beweging**. Ze klapperen met hun **vleugels**. Dat is een en al geluid. **Afschrikwekkend**. Ze vliegen heen en weer: een en al beweging. Ze vullen het hele visioen met de roep: Heilig, heilig, heilig is de **HERE** der heerscharen. Jesaja is er totaal door van de kaart. Hij kan niet eens bij blijven staan. 'Ik ben verloren', zouden wij zeggen. Dat is de indruk van de heiligheid van God. Zo is God. Hij roept Jesaja. Maar Hij laat hem eerst aanraken door het vuur van het altaar. Alleen zo is Jesaja geschikt voor zijn taak.

Ezechiël 1-3

Een laatste voorbeeld uit het OT: het visioen van Ezechiël. Hij ziet wonderlijke dingen, te groots en te geweldig om ze precies te **beschrij-**

ven. Wonderlijke figuren en een niet te omschrijven gestalte **waar-** van niet meer gezegd kan worden dan dat die er uitzag als een mens. Alles is weer gevat in vuur en licht, in geluid en beweging, in bliksem en storm, in een 'omhullende glans'. Boven alles uit klinkt Gods stem. En alles wordt gevat in het geweldig gedruis van de vleugels van de wezens rondom deze troon. Het is zo indrukwekkend, dat Ezechiël na dit visioen zeven dagen verbijsterd is. Pas daarna komt hij overeind. Dat is nu de heiligheid des **HEREN**.

De Heilige midden onder zijn volk

Deze heilige God komt bij mensen. Hij spreekt niet maar een keer met hen. Op de Sinaï begint iets anders: Hij wil wonen in een soort huis midden onder zijn volk. Zijn heiligheid betekent niet dat Hij ver weg blijft, vreemd is, gevaarlijk. Hij komt heel dicht bij. Dat wil Hij zelf. Hij wil omgang met mensen. Hij zoekt ze en roept ze. Tegelijk blijft Hij de Heilige. Dat maakt Hij zelf mogelijk, doordat Hij alles wat niet bij Hem hoort zelf wegneemt, bedekt, verzoent. Dat wordt hier **zo-** maar even in één zo'n zinnetje gezegd, maar daar raken we uiteraard wel aan één van de meest **indruk-** wekkende dingen die we in de Bijbel lezen. Deze Heilige God woont bij mensen die eigenlijk in het vuur van zijn heiligheid zouden moeten smelten, verdampen. Hij stelt heel duidelijk regels: regels van respect, eerbied, onderwerpingen aanbidding. Wie ze niet houdt, wordt weggevaagd. Aäron heeft twee zoons voor zijn ogen zien sterven door het vuur des **HEREN** (Lev. 10). Er gaat vuur van God uit (bijv. Ps. 97). En toch: vanaf die plek verheft God zijn aangezicht over zijn volk (Num. 6). Hij belooft bedekking van onheiligheid, verzoening van zonden, leven en zegen. Ja, het is toch wel het meest **indrukwekken-** de wat we lezen in de Bijbel, dat deze heilige God zó dicht bij men-

sen komt, dat Hij zich als het ware zelfs kwetsbaar opstelt. Je kunt zijn huis zien. Maar dat betekent ook, dat je zijn huis kunt gebruiken voor andere goden. Lees Jeremia, lees Ezechiël. Je kunt slechte dingen over Hem zeggen. Je kunt net doen alsof Hij niet bestaat. Je kunt die hele heiligheid van hem vergeten en verachten. Dat kan en het is duizendmaal gebeurd ook. Toch blijft Hij de Heilige.

Jezus Christus

Wonderlijk is het, dat God dan toch nog dicht bij de mensen komt dan in het Oude Testament al het geval is. Namelijk als Jezus Christus mens wordt, zijn Zoon vlees wordt. Dichter bij kan niet. God de Zoon heeft als mens onder de mensen geleefd, is **Eén** van ons geworden, is in een gezin met een vader en een moeder en broers en zussen opgegroeid, heeft vrienden gehad, en mensen de hand geschud, hij lag achter in een boot te slapen, omdat hij zo moe was, en hij moest op tijd eten en drinken, anders kon hij het niet volhouden, hij is tegelijk degene van wie gezegd is dat de heerlijkheid van de Vader in hem zichtbaar is geworden. Hij is voor zijn geboorte het heilige genoemd, dat geboren zou worden en vlak voor zijn sterven heeft Hij precies gezegd wie Hij was. Hij verschijnt in al zijn heiligheid aan Johannes op **Patmos**: zijn stem klinkt als die van God in de visioenen van het Oude Testament, een stem als het geluid van vele wateren, zoiets als de dendering van een waterval (Openb. 1 : 15). Hij deelt als het Lam in de heiligheid van God, die Johannes ziet door de open deur in de hemel: een troon en iemand die erop zit, het wordt weer alleen bij wijze van vergelijking aangeduid. En wezens met vleugels, stemmen die bij duizendtallen niet te tellen zijn, vuur en licht, en daar midden in: die gestalte van het Lam dat staat als geslacht (Openb. 4-5): Hij die kwetsbaar mens is geweest staat daar in

zijn heiligheid. Ze konden Hem bespuwen en bespotten. Dat was heel duidelijk én heel vergaand. Je kunt het ook minder vergaand doen. Bijvoorbeeld Hem negeren. Langs Hem heen lopen, zonder op Hem te letten. Je hoofd afwenden. Dat is een heel onopvallende manier van Hem 'vergeten', 'verachten'. Het is het langzamerhand verdwijnen van eerbied, respect en onderwerping. Het niet meer kennen van het woord 'heiligheid'. En het niet meer beseffen, wat het betekent, dat God zich de heilige heeft genoemd en dat Jezus Christus heeft laten zien, dat Hij deelt in deze heiligheid van God. Dan gaat men anders spreken over

God en Jezus Christus, ook al blijft men over Hem spreken. Dan verdwijnen woorden en begrippen; dan veranderen ook gewoontes. Dat is nu secularisatie.

Een paar vragen

Hoe wordt er gebeden? Hoe begint U een gebed? Hoe zit je er bij? Hoe zien bijbels er soms uit? Hoe spreekt men soms over God? Hoe stel je je op tegenover God? Wat is de eerste gedachte, als er soms iets is, wat niet begrepen wordt van God of van de Bijbel? Wat denkt men van God? Is er altijd respect, eerbied en onderwerping? De omgang met de heilige God vraagt be-

leefdheid. En misschien is dat woord wel te zwak, maar **onderwerping**, eerbied en respect beginnen met beleefdheid. En het voordeel van het laatste woord is, dat ieder het begrijpt, omdat het niet tot de kerktaal behoort en dus nooit in het rijtje van de 'heilige' woorden kan worden 'weggezet' achter de deuren van de sacraliteit. Het verweer tegen de secularisatie begint met beleefdheid tegenover God: voor Hem opstaan, Hem vóór laten gaan, Hem begroeten zoals het hoort, en correct omgaan met de dingen van Hem. Be-léefde beleefdheid.

G. Jonker-Pool

Geschonden grenzen

– over seksueel misbruik –
feiten, overwegingen en geloofsvragen

Een niet onbekende emotie: machteloosheid, verontwaardiging of woede bij het horen of zien van seksueel misbruik of geweld. Maar wát betekent het eigenlijk voor het slachtoffer?

Wat kunnen de gevolgen zijn? Hoe worden zij geholpen en

hoe kunnen wij helpen? Hóe kunnen we eigenlijk dat verschrikkelijke misbruik en geweld stoppen of voorkomen?

In dit boek probeert de schrijfster antwoord en inzicht te geven op deze en andere vragen. Ze behandelt deze problematiek vanuit diverse invalshoeken. Waarbij ook de daders en de mogelijke oorzaken van zo'n vergriep behandeld worden. Daarnaast verheldert zij menige bijbeltekst. Dit boek, waarin deze problematiek uitgebreid behandeld wordt, kunnen we u van harte aanbevelen.

206 pag., ingenaaid, f 35,-.

Ook verkrijgbaar in de boekhandel,

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 01100-15591, Fax 01100-16492

ONJUISTE TEGENSTELLINGEN 2

G.J. van Middelkoop

Achtergronden
eens inspirerende maar kritischer
cultuuropvattingen van Schilder,
zijn bekritiseerd door Velema en

Douma, omdat daarin twee lijnen in het werken van God onderscheiden werden die de Bijbel zo niet tekent. Wij zijn daarom vandaag wat voorzichtiger nemen wat afstand van zulke uitgesproken totaalvisies. We vertrouwen erop, dat Gods werken met en in de wereld zeker zijn diepe zin heeft, ook al kunnen wij nu niet precies zeggen hoe en wat.

Ook de opvattingen van Berkhof en van Van Genneep, waarin van de Geest wordt gezegd dat Hij ook buiten kerken en gelovigen werkt in de wereld en de structuren heiligt, en waarin de toenemende mondigheid van de mensen als positieve vrucht van het werk van de Geest worden geduid, zijn bijzonder interessant, maar missen een bijbelse basis.

In het verhaal van Huygen wordt wel gevraagd om aandacht voor het werk van de Geest en de drieenige God in schepping, geschiedenis en voleinding, maar over hoe we dit moeten zien vernemen we weinig of niets. Moeten we toch weer terug naar Kuyper en Schilder? Of moeten we ons laten leren door Berkhof? Mijn opvatting is, dat de scherpe kritiek op de door Huygen gewraakte opvattingen pas gerechtvaardigd zou zijn, als ze een bijbelse onderbouwing had gehad en dat we daarnaast ook hadden mogen horen wat het alternatief dan wel is en op welke bijbelse gronden dat rust.

De Christus in deze wereld en cultuur

Hiermee hangt samen de vraag wat

In de bundel 'Toekomst voor gereformeerde organisaties' van het GSEV, schreef ir. J. Huygen een bijdrage onder de titel 'Gereformeerde organisaties in een veranderende cultuur'. Op de studiedag die het GSEV op 17 september belegde, gaf ik op verzoek van het bestuur een reactie op wat ir. Huygen schreef. Vorige week kon u het eerste deel van deze reactie lezen. Daarin plaatste ik vraagtekens bij de kritiek van Huygen op de theologie van K. Schilder. Zowel methodisch als inhoudelijk lijkt zijn benadering mij aanvechtbaar. Verder acht ik het onjuist eventuele fellen van Schilder de hele gereformeerde gemeenschap aan te wrijven. Fundamentele bezwaren heb ik tegen de hoofdstelling van Huygen, dat wij onze aandacht moeten verschuiven van de kerk naar Christus en zo naar God, en van de organisatie naar de cultuur en zo naar het Koninkrijk Gods. In deze stelling worden zaken uit elkaar gehaald die nauw met elkaar verbonden zijn. En worden ten onrechte tegenstellingen geconstrueerd tussen de kerk en Christus, en tussen kerk en Koninkrijk Gods.

Heil voor schepping en cultuur?

In de tweede discussienota van het GSEV 'Openheid tot dienstbe-toon', werd de vraag gesteld of de zin van de geschiedenis wel gelegen is in het kerkvergaderend werk van Christus. Wordt zo de werkelijkheid van het heil voor heel de schepping en de cultuur niet inge-

snoerd? Dreigen we zo de breedheid van Gods werk niet uit het oog te verliezen? Ten aanzien van de vraagstelling over *de werkelijkheid van het heil voor heel de schepping en cultuur*, denk ik, dat we heel gauw tot speculaties komen die onvoldoende bijbels te funderen zijn.

De boeiende cultuuroptimistische conceptie van Kuyper en de even-

Christus in deze wereld en cultuur kan doen en mag verwachten. Te kent de Bijbel ons niet als vreemdelingen en erfgenamen, vandaag niet echt thuis in bezet bezit, maar bewaard voor een grote toekomst, wanneer de zondaren van de aarde zijn verdwenen en heel de schepping weer ongestoorde vreugde zal geven?

En zijn de mogelijkheden die ons vandaag worden geboden in de cultuur veelal niet beperkt tot remmend, toetsend en sanerend bezig zijn, zoals Douma stelt in zijn *Vrede in het sociale leven*?

Wat verwacht Huygen precies van een grotere openheid naar de cultuur en wat beoogt hij met een andere participatie daaraan?

Geloofsverdieping

Huygen is op zoek naar *geloofsverdieping*. Hij wil de eenheid met Christus beleven. Er moet zich een persoonlijke relatie met Christus kunnen ontwikkelen, een relatie van vertrouwen en intimiteit. Hij zoekt de verborgen omgang en wil dat we open worden voor God in het alledaagse leven. Hij denkt dat we daarvoor de weg van de verootmoediging moeten gaan en wachten op opwekking en vernieuwing. Hij meent echter ook, dat het wandelen met God obstakels kent vanuit de kerkelijke geloofstraditie. In de kerk komt hij geestelijke lauwheid, **verwereldlijking**, verstarring en traditionalisme tegen. Anderzijds ziet hij in de kerk ook geestelijke vernieuwing, een terugkeren tot de concentratie op de Bijbel en een levende omgang met God.

Maar ook buiten de eigen kerk ziet hij die twee lijnen van enerzijds regressie en anderzijds nieuw elan. Dat brengt Huygen ertoe om de grenzen anders te zien dan zoals de kerkelijke scheidslijnen daar liggen. Geestelijk gezien ontwaart hij binnen de bestaande kerken een beweging naar Christus toe en van Christus af. Wie de toewending tot Christus mag ervaren, ziet zich dan ook in een andere geestelijke ruim-

te geplaatst dan die welke door de kerkelijke grenzen wordt bepaald. Dat betekent, dat de concentratie op Christus leidt tot een zekere distantie van de concrete kerkelijke gemeenschap. En ook, vanuit een specifieke persoonlijke opvatting van wat geloven zou moeten zijn, tot een veroordeling van het geloofsleven van vele anderen in de kerk. Ook hiertegen teken ik bezwaar aan.

Geen distantie van de kerkelijke gemeenschap!

Het is uitstekend te zoeken naar verdieping van het geloof, steeds verder te willen komen in inzicht in wat het betekent, dat ons leven verbonden is met God, steeds meer te willen toegroeien naar Hem, en Christus gestalte in ons leven te laten **krijgen**.

Maar wij zoeken dat niet exclusief voor onszelf en gelijkgezinden, maar ook voor anderen aan wie wij gegeven zijn in de concrete kerk waarin wij een plaats hebben gekregen. Het lijkt mij volstrekt onbijbels, dat wij anderen daarbij onze maat aanleggen, en als onder de maat veroordelen wie misschien opervlakkiger minder bewust, maar met alle zwakheden toch oprecht met God willen leven. Alle gelovigen, in welk stadium van geestelijke groei dan ook, zijn geestelijke mensen, wier leven verborgen is in God, ook al kunnen we niet goed omschrijven wat dat betekent. Alle christenen hebben de onmiddellijke eenheid met God, ook al blijft het hun hele leven lang verborgen hoe dit is.

Augustinus, die toch wel iets wist van een persoonlijke omgang met God, stond wekelijks op de preekstoel voor een kerk vol heel gewone gelovigen, die weinig van extase en visioenen wisten. Maar onbekommerd zegt hij tegen deze heel gewone gelovigen, dat zij de tempel van de levende God zijn. Dat God in hen wil wonen en met hen wil omgaan. Dat Gods liefde in hen is uitgestort, een liefde die doet

verlangen naar meer. Daarin werkt de Heilige Geest in hen in een dagelijks proces van omvorming, waarin Hij het verdeelde leven gezond en heel maakt; een geleidelijke herschepping van binnenuit.

Persoonlijke vroomheid in kerkelijk kader

Zo moeten we ook vasthouden, dat onze vroomheid, net als in het Nieuwe Testament, ook vandaag kerkelijk bepaald moet zijn. Gods Geest werkt door de **prediking** van het Woord en door het werk van de kerk.

In de Apostolische Geloofsbelijdenis spreken we in één adem over ons geloven in de Heilige Geest en ons geloven over de kerk. Staande in het geloof in de Geest, beleven wij, dat Hij het is, die ons door de kerk bewaart in het geloof, in de vroomheid, in de hoop en in de liefde.

In de Nederlandse Geloofsbelijdenis spreken we over de ware religie die door middel van een goede kerkelijke structuur wordt onderhouden. Zo kan het kerkbegripen geestelijke aangelegenheid blijven. De weg van de Geest is voor ons in de meeste gevallen de weg van de kerk, waarin het heil wordt verkondigd, en het geloof als een door het Woord bemiddelde zaak wordt beoefend. Zo zei Van 't Spijker het en we stemmen daarmee hartelijk in. En ook voor onze persoonlijke geloofsbeleving is het goed, dat we staan in de gemeenschap met anderen, de gemeenschap der heiligen. In die gemeenschap wordt ons geloof gewerkt en kan het groeien, en wordt het **zonodig** ook gecorrigeerd: we mogen elkaar opscherpen in de onderlinge liefde. Elk met eigen gaven en verkregen inzichten, bouwen we elkaar op en groeien zo samen steeds verder naar Christus toe.

Als we afstand nemen van de concrete kerk, waarin de Heilige Geest in de dag der kleine dingen **veelal** in het verborgene werkt aan allen

die tot die gemeenschap behoren, en het gaan zoeken in een eigen kring met andere grenzen, slaan we een verkeerde weg in, waarop de – op zich terechte – aandacht voor het subjectieve van ons geloven dóórschiet en ons kan brengen tot een *subjectivisme* en *spiritualisme*.

Nieuwe bezieling? Niet zo!

Het GSEV wil met zijn discussie over openheid tot dienstbetoon nieuwe bezieling brengen in de gereformeerde organisatie. Daarvoor lijkt het nodig te zijn, dat wij ons geloven in Christus en ons geloven aangaande Zijn kerk meer van elkaar losmaken, en dat wij afstand nemen van het Nieuwtestamentische spreken over de kerk. Daarvoor lijkt het ook nodig te zijn, dat wij kerk en Koninkrijk Gods losser van elkaar maken en op een onduidelijke manier aandacht vragen voor wat God in de wereld buiten de kerk zou willen doen.

In de derde plaats lijkt het daarvoor nodig te zijn, in een zoeken naar geloofsverdieping, onbijbelse on-

derscheidingen te gaan aanbrengen in de concrete kerkelijke gemeenschap, wat er ook toe leidt, dat we andere grenzen gaan zien dan we gewoon waren en dat we dat als de gééstelijke visie typeren.

Deze onderbouwing heeft uiteraard een veel verdere reikwijdte, dan dat hier de mogelijkheid opengesteld wordt om confessionele Christelijke Gereformeerde te laten participeren in onze gereformeerde bezinningsarbeid. We moeten ons de vraag stellen, of de geboden rederingen niet tot veel verdergaan de veranderingen aanleiding geven. En dan bedoel ik niet alleen, dat het GSEV op termijn nog wel opener zou kunnen worden dan thans bepleit. In de huidige voorstellen wordt nog steeds met bepaalde kerkelijke grenzen gerekend, maar die zijn toch geestelijk bezien minder bepalend?

De verschuivingen waar ik echt bang voor ben, zie ik daar liggen, dat wij de betekenis van de kerk in het werk van Christus en Zijn Heilige Geest minder gaan zien. En dat daardoor ook afstand genomen

wordt van de bron voor de echte bezieling tot gereformeerde activiteiten van individuele gelovigen en van gelovigen in georganiseerd verband.

Daarom wil ik het GSEV dan ook oproepen niet op de ingeslagen weg voort te gaan en dat zeker niet met de onderbouwing als door Huygen gegeven, omdat dit naar mijn diepste overtuiging een schadelijke weg zal blijken te zijn.

Het programma van de studiedag vermeldde vervolgens een antwoord van ir. J. Huygen. In zijn reactie ging hij echter inhoudelijk niet in op de door mij gemaakte opmerkingen. Evenmin kwam er een antwoord op de gestelde vragen. Dat stelde teleur. Wel werd een oproep gedaan tot gemeenschappelijke verootmoediging. Of daar al dan niet aanleiding voor is, is een andere vraag. Maar willen we verder komen in de discussies, dan zullen we toch op elkaar in moeten gaan. Ik blijf benieuwd naar een reactie.

ZENDING
DICHTERBIJ

Dr. L.J. Jooze (red.)

Uitstralen is werven

– over missionaire opbouw van de gemeente –

Waarom zijn er maar zo weinig allochtonen die een leidinggevende rol vervullen in de gereformeerde gezindte? Terwijl er toch missionaire activiteiten zijn onder deze allochtonen en asielzoekers. Welke uitstraling hebben zij naar andere groepen allochtonen in onze multi-culturele samenleving? In bundel 3 wordt de rol die de gemeente hierin heeft te vervullen, overeenkomstig de bijbelse opdracht, nauwkeurig onder de loep genomen. De discussie met evangelisten wordt daarbij niet geschuwd. De auteurs geven bovendien praktische richtlijnen voor werk onder allochtonen.

Medewerkers aan deze bundel zijn:

Dr. L.J. Jooze (red.), dr. T. Bienen, dr. Chr. Fahner, drs. D. Griffioen en dr. A. Noordegraaf.

plm. 118 pag., paperback, f 16,95, verschijnt eind nov. '94.

Ook verkrijgbaar in de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 01100-15591, Fax 01100-16492

DE WAARHEID BEGINT MET AMEN

J. van Bruggen

Schooldag 1994

Amen en uit

„De Waarheid begint met Amen“: zo'n opschrift lijkt wat vreemd en onwennig. Voor ons idee staat Amen nooit aan het begin, maar altijd aan het eind. Het begint met de waarheid en daarop volgt dan het 'amen'. Wie 'amen' zegt, beaamt. Een preek vindt zijn rustpunt in het 'Amen' aan het slot. En een gebed wordt in vertrouwen beëindigd met ons 'amen'.

Amen en waarheid

Hoe zou de waarheid dan kunnen beginnen met 'amen'? Dit strijdt niet alleen met wat we gewoon zijn. Het zit dieper. Zeker in onze tijd. Het woord 'amen' straalt **zekerheid** uit en moderne mensen zijn niet zo gauw ergens zéker van. Eigenlijk ontbreekt het woord 'amen' in het woordenboek van de 20ste eeuwse mens. Met 'amen' leg je je vast. Je vrijheid wordt ingeperkt door iets waaraan je je verbindt. En dat lijkt schadelijk voor de mens als méns. Is waarheid niet in de eerste plaats iets dat ik zelf moet kunnen meemaken en dat mij op de een of andere manier raakt of aanspreekt? Is waarheid niet de slotsom van een persoonlijke zoektocht waarbij je je losmaakt van autoriteiten om je éigen waarheid te vinden die bij jóu past en die je dan ook vrij laat om jezelf te zijn? Op zo'n waarheid kun je uiteindelijk ook nog wel 'amen' zeggen. Al is het nooit voor eeuwig. Maar zo'n 'amen' is dan altijd een slotsom die je voor jezelf maakt. Aan het begin staat het zoeken en aan het einde misschien het vinden. Als er dus nog plaats is voor het woordje 'a-

men' in de 20ste eeuw, dan nooit aan het **begin**. Dat lijkt onmenselijk en onvrij.

De waarheid van Jezus Christus

Haaks op dit moderne levensgevoel, dat trouwens al heel oud is, staat het optreden van Jezus van Nazaret. Hij komt niet om mensen te helpen bij het vinden van hun eigen waarheid die bij hen past. Hij treedt op met gezag en legt de waarheid kant en klaar aan hen voor. Hij eist dat ze zich daaraan om hun levens wil zonder meer geven, mogelijk zelfs ten koste van de marteldood door zijn vijanden. Hij zegt tegen de kritische Joden in Jeruzalem: „Ik ben een mens die u de waarheid gezegd heb die Ik van God hoorde: dat heeft Abraham niet gedaan" (Joh. 8,40). En tegen zijn leerlingen zegt Hij **onomwonden**: „Ik ben de Waarheid" (Joh. 14,6). Daarom kon Hij ook zeggen: „Wanneer jullie blijven bij mijn woord, zijn jullie echt mijn leerlingen: jullie zullen de waarheid kennen en die waarheid zal jullie vrij maken!" Hier is de waarheid niet de slotsom van een menselijke zoektocht, maar de sleutel van bevrijding die een ander ons aanreikt. Die kunnen we alleen maar aanpakken en beamen. We moeten ermee beginnen, anders komen we nergens!

Amen, amen

Nu is er in het spreken van Jezus een opvallend trekje waar vaak overheen gelezen wordt. Ook Hij gebruikt het woordje 'amen'. Hij doet dit zelfs geregeld. Het bij-

Achtergronden

zonder is echter dat Hij met dit woord niet *afsluit*, maar *begint*. U kent allemaal wel die stereotiepe wending waarmee veel van Jezus' uitspraken beginnen: „Amen, Ik zeg u..." In de Nieuwe Vertaling is dit wat afgezwakt tot 'voorwaar'. Daarvoor heeft het Grieks een ander woord (*alèthoos*). Jezus gebruikt echter de uitroep *Amèn*. De Joden gebruikten dat *amèn* net als wij het woord 'amen'. Evenals wij doen, zetten ook zij dat woord altijd aan het eind. Zo gebeurde het ook al in het Oude Testament. Want het Hebreeuwse '*ameen*' betekent „het is zeker waar!". Het is een uitroep van *bevestiging*. De bilijkheid van een uitgesproken vloek wordt aangegeven door er '*a. meen*' op te zeggen. Een zegen wordt aanvaard door die te beantwoorden met '*ameen*'. Zo is 'amen' altijd al een antwoord-woordje geweest. Een slotwoord dus. Nooit een begin. Waar zou je 'amen' op moeten zeggen, wanneer er nog niets is beweerd? Binnen de spreekgewoonte van het Joodse volk, is het dan ook heel raar en onwennig, wanneer Jezus opeens zijn zinnen *begint* met Amen.

Een schokkend spraakgebruik

Het is de taak van de exegese om in te schatten welk effect en welke functie bepaalde woorden hadden in hun eigen tijd. Voor moderne bijbellezers is het heel vertrouwd geworden om Jezus te horen zeggen: „Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u". Dat is nu eenmaal zijn idioom. Het hoort bij de stem van de herder. In de exegese vragen we ons echter

af, of dat idioom wel zo *vertrouwd* klonk toen Jezus op aarde was. En dan moeten we zeggen dat het door zijn nieuwigheid eerder bevreemding en vragen opriep dan een gevoel van vertrouwdheid. Dit betekent dat Jezus ook *wilde* schokken door zijn idioom. En waarom dan? Wat is de betekenis van deze woordkeus en stijl?

Voordat je daar op college een antwoord op kunt geven, heb je wat tijd nodig. Je moet eerst toch wel heel zeker zijn van het *ongewone* van deze stijl. Er zijn gezaghebbende geleerden (als bijvoorbeeld Jermias) die grote nadruk leggen op het volstrekt *nieuwe* en *ongebruikelijke* van het beginnen met 'amen'. Kun je dit nu aannemen op zijn gezag? In ieder geval in collegeverband niet. We moeten terug naar de bronnen. Was het in het latere jodendom of in de oudste christelijke gemeenten misschien toch al meer gebruikelijk om 'amen' soms aan het begin van een zin te plaatsen? Sommigen beweren van wel (zo bijvoorbeeld Berger resp. Hasler). Daarom zoeken we dan de buitenbijbelse bronnen op om na te gaan of er werkelijk bewijzen zijn voor zo'n meer algemeen vooropzetten van het woord 'amen'. In dit geval komen we dan vooral terecht bij een voor de meesten onbekend boekje dat de naam draagt *Testament van Abraham*. Hoewel het interessant zou zijn daarover iets meer te vertellen, moeten we in dit verband volstaan met de conclusie. In dit Testament, dat mogelijk van Joodse oorsprong is, komt *Amen* wel twee keer voor aan het begin van een zin, maar in beide gevallen zijn dat *beamende* zinnen die *bevestigen* wat vlak daarvoor is gezegd of geschreven. Na een korte omweg kunnen we dus met meer zekerheid *terugkomen* op onze stelling dat Jezus bewust de aandacht van zijn Joodse tijdgenoten heeft willen trekken door het woord 'amen' te gebruiken waar het eigenlijk geen zin leek te hebben: aan het *begin*.

Authentieke stemklank

Zo'n conclusie is niet alleen van belang om de exegeet verder te laten zoeken naar de betekenis van Jezus' stereotiepe zinsbegin. We kunnen er terloops ook nog iets heel anders aan verbinden. De evangeliën worden vandaag vaak afgedaan als latere verhalen van de oude kerk zonder veel historische betrouwbaarheid. Maar waarom zou de Oude Kerk aan Jezus een taalgebruik in de mond hebben gelegd dat zij zelf niet kende of gebruikte? We kunnen uit het voorkomen van zulke unieke stereotiepe stijlkenmerken juist afleiden dat men werkelijk 'de stem van de Meester' op papier heeft vastgelegd en niet zijn eigen kerkelijk stemgeluid.

Gezaghebbend, maar niet solo

Maar waarom begint Jezus nu met het slotwoord 'amen'? Hij combineert het meestal met de woorden „Ik zeg u“. Dat is een gewaagde uitspraak. De Joden waren gewoon zich te beroepen op de vaderen en de rabbis. Wie waagt het om op eigen gezag te spreken? Jezus doet dit: Hij heeft geen gezag van mensen nodig, zijn eigen gezag is genoeg. „Ik zeg u“!

Toch is Jezus geen solist en toch spreekt Hij niet voor eigen verantwoordelijkheid alleen. Dat voel je nu wanneer Hij het „Ik zeg u“ vaak laat voorafgaan door een 'amen' of een dubbel 'amen, amen' (zo in Johannes). Hij *beaamt* iemand of iets. Hij brengt maar niet *zijn visie* en daarmee uit. Hij onthult en bevestigt de waarheid die Hij eerst beaamt.

Het klinkt haast griezelig: er is niemand die iets zegt en toch roept Jezus: 'amen'. Misschien is dit wel één van de redenen waarom onder het volk soms wordt gefluisterd dat Hij niet goed bij zijn verstand is geworden.

Wij moeten proberen ons die reactie weer eigen te maken. Hoe ge-

heimzinnig is onze Heiland, wanneer Hij begint te leren. Aan het begin van zijn zinnen staat een raadsel. Wij horen Hem 'amen, amen' roepen. Wij kijken om ons heen, maar zien niemand dan Jezus alleen. Tegen wie heeft Hij het? Roept Hij 'amen' in de lucht? Of staan wij ergens buiten? Is er een ongeziene aanwezigheid waarop Jezus reageert?

Het blijft bij vragen: dit Amen van Jezus is een raadsel voor ons. Een mysterie dat onze aandacht trekt. Het daagt ons uit: wil je het weten? Luister dan verder! Misschien komen we te weten hoe het in de wereld mogelijk is dat de waarheid met 'amen' kan beginnen.

Wie blijft luisteren naar Jezus, wordt langzaam zeker van het antwoord op dit raadsel. Heel vaak zegt Hij dat Hij ons komt bekend maken wat Hij van de Vader hoorde. Hij heeft het niet uitgevonden, maar komt het doorgeven en bekend *máken*. Jezus zegt ook meer dan eens dat Hij in open verbinding staat met de Vader. Dat bleek trouwens al bij de doop, toen een stem uit de hemel over Hem klonk: „Deze is mijn geliefde zoon!“ Soms horen we dat Jezus verder gaat dan het woord 'amen'. Dan is Hij even hardop in gesprek met zijn Vader. Eens klinkt het „Ja en Amen“, wanneer Hij zegt: „Ja, Vader, zo is het een welbehagen geweest voor u: alle dingen zijn Mij overgegeven door de Vader en niemand kent de zoon dan de Vader, en niemand kent de Vader dan de zoon en wie de zoon het wil openbaren“ (Mt. 11,26-27). Hier horen we de open verbinding tussen de zender in de hemel en de uitzending op aarde.

Werkelijk waar!

Het 'amen, amen' aan het begin is als het ware de openingsmelodie voor de aardse uitzending van een in de hemel gehoorde boodschap. In dit 'amen' ligt het geheim verborgen dat Jezus eens zo onder woorden bracht: „Ik en de Vader

zijn één" (Joh. 10,30). De Vader spreekt ongehoord en ongezien. En Jezus beaamt het en geeft het door. In de hemel wordt de werkelijkheid gezien en Jezus bevestigt die en spreekt erover. Dit amen aan het begin van Jezus' wóorden is de echo op de werkelijkheid die er al is in de hemel.

De Waarheid begint met amen. Zij is niet de slotsom van onze menselijke speurtocht. Zij gaat voor ons uit en is ons voor. Jezus loopt met zijn amen achter haar aan. En zijn amen is het vaandel waarachter wij ons mogen scharen. Wij leren daar weer 'amen' op zeggen. Zoals Jezus' amen aan het begin een echo is op de majesteitlijke werkelijkheid van God, zo is ons amen aan het eind een echo op het evangelie over die werkelijkheid. Wij kunnen met óns amen alleen maar achter de openbaring van Jezus aanlopen. Hij ging vooruit als de Zoon die het al wist van de Vader, die het al had gezien en gehoord in de hemel. Hij weet waarover Hij spreekt! Daarom begint zijn woord met 'amen'.

Wij mogen daar levenslang dankbaar voor zijn: er is een bodem waarop onze zwalkende ziel voor anker kan gaan!

Prof. J. Kamphuis
Godsvrucht - een kracht
Antwoord aan de secularisatie

Een rode draad in hedendaags pastoraat: de strijd tegen secularisatie. Prof. Kamphuis beschrijft op praktische wijze de godsvrucht, ofwel de oefening van de christelijke deugden, als krachtig wapen in die strijd.

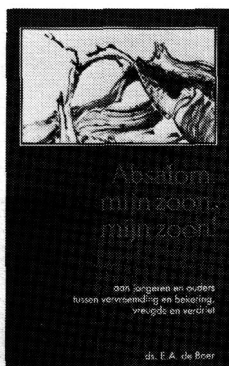
88 pag., paperback, f 10,90

Ds. M.J.C. Blok
Je staat er niet alleen voor
De ongehuwde in de gemeente

De 'ongewild ongehuwde' hoort erbij. Maar hoe gaat dat in de praktijk? Informatie over vele facetten van het ongehuwd-zijn: vereenzaming, de seksualiteitsbeleving, het huwelijksbureau. En natuurlijk: het pastoraat.

96 pag., paperback, f 11,50

Verkrijgbaar in de boekhandel

Ds. E.A. de Boer

**Absalom,
mijn zoon, mijn zoon!**

Een dikke, open brief aan jongeren en ouders tussen vervreemding en bekering, vreugde en verdriet. Een jonge predikant laat zijn hart spreken over kerkverlating en de vervreemding die daaraan vooraf gaat. Kritisch en opbouwend. Een goed cadeau!

184 pag., paperback, f 19,50

Verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel 01100 - 15591

Kerk en muziek

verenigingen, zondagsscholen enz.'

In artikel 149 van de *Acta* lezen we gereformeerd gehalte te verzamelen, geschikt voor jongelingsdan: 'De Synode, betreurende dat rijp en groen van zoogenoemde christelijke liederen in omloop zijn, waardoor onze jonge mensen denkbeelden bekomen, die in strijd met de H. Schrift en met onze belijdenis zijn, oordeelt het noodig de aandacht te vestigen op de commissie, die door de vereniging van gereform. schoolonderwijs benoemd is, om door tractaatjes het belang der vereniging te bevorderen en haar te verzoeken een bundel liederen van ontwijfelbaar gehalte en met een goede melodie om te zien.' Een dergelijke synode-uitspraak is in de geschiedenis van de Nederlands calvinistische kerken vrij bijzonder. Ik zie het tenminste tegenwoordig nog niet gebeuren dat een generale synode zich uitspreekt over de wenselijkheid van een goede liedbundel voor niet-liturgisch gebruik. In de negentiende eeuw kon dat kennelijk wel. In 1882, vijf jaar na de synode-uitspraak, verscheen de gewenste liedbundel: *Stem en Snaren*. Ik vermoed dat deze titel ontleend is aan de derde strofe van psalm 66 (berijmd): 'Daar rees Zijn lof op stem en snaren, Nadat Hij ons beveiligd had.' In de voorrede lezen we dat de liederen 'zijn verzameld door de vereende krachten van een drietal welbekende Vereenigingen in ons land: die voor Gereformeerd Schoolonderwijs, de Gereformeerde Zondagsschool-Vereeniging 'Jachin', en het Gereformeerd Tractaatgenootschap 'Filippus'. Het laatstgenoemde werd met de eigenlijke uitgave belast; en de Vereenig-

Niet-officiële liedbundels, die in het verleden binnen een bepaald kerkgenootschap uitgegeven werden, zijn om diverse redenen interessant. Om er maar een paar te noemen: liedbundels geven informatie welke liederen men zong buiten het officieel kerkelijk aanvaarde repertoire. Wanneer er op een bepaald moment een nieuw gezangboek voor liturgisch gebruik samengesteld wordt, blijkt daar geregeld repertoire in terecht te komen dat voorheen in niet-officiële liedbundels populair was.

Een niet-officiële liedbundel, die door gereformeerden in de negentiende eeuw werd uitgegeven, is *Stem en Snaren*. De bundel werd in 1882 uitgegeven door J. den Boer te Breukelen. Het liedboek geeft ons inzicht in welke plaats de gereformeerden rond 1880 innamen in de protestantse liedcultuur. Tevens laat de bundel – zoals we in dit artikel nog zullen zien – ook zien dat bepaalde keuzen en voorkeuren, die men destijds had, doorwerken tot in onze tijd.

Voorgeschiedenis

Het is bekend dat het zingen van gezangen een heikel onderwerp was in de kerken uit de Afscheiding. Op z'n zachtst gezegd waren de kerken nogal huiverig voor het zingen van andere liederen dan gezangen. De eerste synoden van de afgescheiden kerken bepaalden dat er geen gezangen gezongen zouden worden in de kerkdiensten. Maar intussen kroop het bloed waar het – volgens sommigen – niet gaan kon. Na 1850 kwam er openlijk steeds

meer vraag naar gezangen. De synoden handelden zeer behoedzaam. Het laatste waar men zin in had, was een opleving van de gezangenkwestie of het ontstaan van een nieuwe.

Toch veranderde de houding ten opzichte van de gezangen in de tweede helft van de negentiende eeuw. Dat blijkt wel uit de opvallende uitspraak van de Synode van Utrecht uit 1877. Vanuit Friesland lag op de synodetafel het verzoek predikanten en onderwijzers op te wekken 'een bundel liederen van

de Commissie, welke thans het genoeg smaken mag deze verzameling het licht te doen zien, gevoelde zich bij haren arbeid niet weinig aangemoedigd door den goedkeurende wenk, reeds door de Christelijke Gereformeerde Synode van Utrecht, a° 1877, aan een uitgave als de tegenwoordige geschonken. Meermalen was het haar diensgevolge te moede, als werkte zij onder het oog der Synode zelve.' De 'Vereenigde Commissie' bestond uit negen personen, waaronder een aantal prominenten uit de toenmalige gereformeerde wereld. In de commissie zaten H. Beuker, A. Brummelkamp, A. Brummelkamp Jr., J.F. Bulens, S.A. van den Hoorn, P. Kapteijn, L. Lindeboom, M. Noordtzijs J.G.W. Zahn.

De bundel *Stem en Snaren* bevat 70 liederen. Over de keuze van liederen lezen we in de voorrede: 'De keuze is gedaan uit liederen van vroeger en later tijd. Wat men hier vindt zijn uitstortingen van het Christelijk bewustzijn in dichtelijke taal niet slechts, maar tevens getuigenissen, uit zulke harten gevloeid, welke de heilswaarheden in dien vorm omhelsd en doorleefd hadden, in welken de Gereformeerde Kerk ten onzent ze van ouds heeft geloofd en beleden. Uit dit oogpunt durven de verzamelaars deze bundel met vertrouwen ten gebruike aanbevelen aan onze Christen-gezinnen, onze Zondagsscholen en Christelijke Scholen in 't algemeen.'

Uit de voorrede blijkt tevens dat men allereerst heeft gekozen voor liederen die 'reeds weerklink in het Christenhart gevonden hebben'. Deze liederen hebben 'dienstengevolge ook de eerste kans om in huis en school het burgerrecht te verkrijgen.'

Tussen de regels van de voorrede lezen we hoe behoedzaam men te werk ging bij het uitgeven en aanbevelen van een gereformeerde bundel met 'gezangen'. Zelfs bij een niet-liturgische gezangbundel

bleef de 'gezangenkwesitie' op de achtergrond meespelen. Zoals destijds vrij gebruikelijk was in stichtelijke liedbundels, bevat de bundel naast 'algemeen christelijke liederen' veel liederen bij de christelijke feestdagen. Omdat de bundel o.a. samengesteld werd door de vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijsen bedoeld was voor huiselijk gebruik, verbaast het niet dat de bundel tevens een aantal kinderliederen bevat. We treffen onder andere het kindergebed 'Ik ga slapen, ik ben moe' aan, dat vandaag nog in menig huis dagelijks gezongen wordt. Dit van oorsprong Duitse lied werd geschreven door Louise Hensel. In *Stem en Snaren* staat wel een andere melodie afgedrukt dan wij vandaag gebruiken. Tevens treffen we een dogmatisch nauwkeuriger geformuleerde twee-

de strofe aan: 't Kwade dat ik heb gedaan, Zie het, Heilig God! niet aan; Uw genâ door Jezus bloed Reinig' mijn onrein gemoed!' De derde strofe zal in onze tijd wel nergens meer gezongen worden: 'Wees mijn Ouders steeds nabij! Sta mijn Meesters ook ter zij! Doe hen rusten in Uw hand! Zegen Vorst en Vaderland!'

Over 'vorst en vaderland' gesproken: ook gereformeerden waren niet immuun voor het nationalisme,

dat in de negentiende eeuw alom ontwaakte. In *Stem en Snaren* zijn zes vaderlandse liederen opgenomen. Eén van de zes was het destijds beroemde lied van Da Costa 'Zij zullen het niet hebben, Ons oude Nederland!', waarbij met 'zij' de 'goden van den tijd' bedoeld werden.

De keuze van melodieën bij de liederen kan curieus genoemd worden. In de voorrede staat over de melodieën: 'Voor sommige liederen moest een melodie gezocht of geschreven worden; in enkele verouderde wijzen werd eenige verandering aangebracht.' In sommige gevallen werden teksten van kerkliederen zonder problemen voorzien van melodieën, die duidelijk niet tot het kerkliedrepertoire behoorden. Om één voorbeeld te noemen: Luthers lied 'Christ lag in Todesbanden' werd gezongen op een melodie van W.A. Mozart. De melodie is bij ons bekend van het uit het Duits vertaalde zondagsschooliedje 'Op een lichten wolkenwagen'.

Nog eigenaardiger is de keuze bij het zondagslied 'Men roept van Groenlands bergen' (Tekst van R. Heber, vertaling van I. da Costa). Tot onze verbijstering zien we de militante melodie van de 'Marseillaise' bij deze tekst afgedrukt. Nota bene: het deuntje van de Franse Revolutie, waartegen het Réveil (met Da Costa ergens in voorhoede) en de anti-revolutionairen zo sterk in het geweer kwamen! Zonder blikken of blozen gebruikte anti-revolutionairen deze revolutionaire melodie voor een christelijk zondagslied, zoals socialisten de strijd lustige melodie overigens gebruikten om hun boodschap uit te dragen. In de vorige eeuw vochten ver uiteenlopende groeperingen blijkbaar met dezelfde intentie en dus met dezelfde wapens.

Herkomst

Wanneer we letten op herkomst van liederen uit de bundel, dan valt

MEN ROEPT VAN GROENLANDS BERGEN.

Men roept van Groen-lands ber- gen, Men
Van Af- ri- ka's wo- es- tij- nen, En

roept van 't In- disch strand, (Van
geel- ge- bla- kerd zand, (

stoo- men, ver- ge- le- gen; Van

vel- den wijd ge- spreid, Om

bij- ter be- vrij ding Uit

dood- sche ~tom- km- Leid.

Het zendingslied van Heber/Da Costa op de melodie van de 'Marseillaise'.

in de eerste plaats op dat gerefor-
meerden een uitgesproken voor-
keur hadden voor liederen van
mannen uit het Réveil. De bundel
is er voor een derde deel mee ge-
vuld.

Van César Malan, de bekende lei-
der van het Réveil in Genève, wa-
ren in de negentiende eeuw de lie-
deren uit *Chants de Sion* bijzonder
geliefd. Zowel J.J.L. ten Kate als
C.S. Adama van Scheltema hebben
vertalingen van Malans liederen ge-
maakt. In *Stem en Snaren* werden
twee liederen van Malan in een ver-
taling van Ten Kate opgenomen:
'De dorre vlakte der woestijnen' en
'In droomen moog ons hart zich
wiegen'. Tegenwoordig zingen we
nog dikwijls een ander lied van Ma-
lan: gezang 18 uit het *Gerefor-
meerd Kerkboek 'U heilig Gods-
lam loven wij'*. Dat doen we
overigens niet op de melodie van
Malan zelf, maar op de melodie
van psalm 54. De keuze voor deze
melodie werd in 1933 gemaakt,
maar was geen goede. Al was het
alleen al omdat de tekst één regel
langer was dan de melodie. Het ge-
volg was het toevoegen van de be-
ruchte 'coda' ('Ja, amen, ja, Halle-
luja), die zowel melodisch als
ritmisch niet bij de Geneefse melo-
die aansluit.

In *Stem en Snaren* zijn ook van Ne-
derlandse Réveilfiguren een flink
aantal liederen opgenomen. We
treffen liederen aan van H.J. Koe-
nen, J.P. Hasebroeken I. da Costa.
Vooral Da Costa was erg in trek bij
de samenstellers van de gerefor-
meerde bundel. Er zijn maar liefst
13 liederen van hem (plus twee ver-
taalde liederen) in de bundel opge-
nomen. Het betreft dikwijls liede-
ren met een groot aantal strofen,
die wij vanwege het taalgebruik
vandaag de dag niet meer zouden
opnemen in een bundel. Eén van
de liederen (met 24 strofen) begint
bijvoorbeeld met de zinnen: 'O hoe
duister, hoe ontzettend, Zielver-
scheurend, hartverplettend, Was
dat schrikverwekkend uur' krijgen
wij vandaag de dag echt niet meer

over de lippen. We zingen nu al-
leen nog de 22ste strofe van het
lied: 'In het kruis zal 'k eeuwig roe-
men!', waarbij we overigens wel
de meeste uitroeptekens (Da Costa-
's geliefde leesteken) hebben ge-
schraapt. Uitroepen is prima, maar
van overdrijven houden we niet.
Bovendien gebruiken we vandaag
een andere melodie (van J.G. Basti-
aans) dan door Da Costa was uitge-
kozen en die ook in *Stem en Sna-
ren* werd afgedrukt. Da Costa
wilde dat zijn lied gezongen werd

op de melodie van lied 13 uit de
Waalse bundel *Cantiques pour le
Culte Public* (1803).

Is de veelvuldige opname van liede-
ren uit het Réveil in een gerefor-
meerde bundel nog logisch te noe-
men, veel eigenaardiger is de
opname van een groot aantal liede-
ren van Maarten Luther. Er staan
maar liefst 19 liederen van Luther
in *Stem en Snaren*. In hervormde
en gereformeerde liedbundels uit
de laatste decennia van de negen-
tiende eeuw was het bepaald geen

gewoonte liederen uit de Reformatie en de tijd daarvoor in zo'n grote getale op te nemen in een liedbundel. De meest belangrijke liederen van de Wittenbergse reformator treffen we in de bundel aan. Ik noem als voorbeelden de liederen 'Aus tiefer Not schrei ich zu Dir', 'Wir glauben all an einen Gott', 'Christ lag in Todesbanden', 'Nun bitten wir den heiligen Geist', 'Erhalt uns, Herr, bei deinem Wort' en 'Komm, heiliger Geist, Herr Gott'. Uiteraard ontbrak ook 'Ein feste Burg ist unser Gott' niet in de bundel. Het is jammer dat deze liederen – op 'Een vaste burcht' na – uiteindelijk niet in de bundel *Eenige Gezangen* terecht zijn gekomen. Was dat gebeurd, dan hadden we ze hoogstwaarschijnlijk nog steeds in ons gezangboek staan. De liederen van Luther werden in een vertaling van J.J.L. ten **Kate** opgenomen. Wanneer we verder kijken van welke auteurs veel liederen in de bundel werden opgenomen, dan komen we terecht bij H. van **Alphen** en N. Beets. Respectievelijk zeven en zes liederen van deze auteurs kregen in de bundel een plaats. De voorliefde voor Beets' liederen hadden gereformeerden gemeenschapelijk met hervormden. Met de liederen van Van **Alphen** lag dat wat anders. Wanneer in hervormde bundels liederen van Van **Alphen** opgenomen werden, betrof het in hoofdzaak liederen van Van **Alphen**, die in de officiële hervormde liedbundel (*Evangelische Gezangen* 1806) stonden. In *Stem en Snaren* treffen we echter liederen van Van **Alphen** aan die juist niet in de *Evangelische Gezangen* stonden.

Overzien we de herkomst van het liedrepertoire, dan kunnen we stellen dat uit deze bundel een behoorlijk eigenzinnige keuze van gereformeerden naar voren komt. Met name in de voorkeur voor liederen van Luther, Da **Costa** en Van **Alphen** onderscheidten gereformeerden zich in de laatste decennia van de negentiende eeuw van andere kerkgenootschappen.

Besluit

Uit de bundel *Stem en Snaren* zijn uiteindelijk zeven liederen in de bundel *Eenige Gezangen* (1933) terechtgekomen. In 1986 hebben ze alle eveneens een plaats gekregen in het *Gereformeerd Kerkboek*. Belangrijker is nog dat de voorkeur van gereformeerden voor auteurs als H. van **Alphen**, I. da **Costa** en J.J.L. ten **Kate** al in de negentiende eeuw aanwezig was. Een eeuw later blijkt de voorkeur nog steeds te bestaan. De namen van de genoemde auteurs treffen we aan bij negen gezangen uit het *Gereformeerd Kerkboek*. In een bundel met 41 gezangen is dat een hoog aantal te noemen.

Even saillant is dat wij, gereformeerden, klassieke kerkliederen (van bijvoorbeeld Luther) in de vorige eeuw wel in een niet-officiële bundel opnamen, maar tot op heden niet in ons officiële kerkboek hebben durven opnemen. Wat de opname van deze liederen in een gereformeerde liedbundel betreft, is het raadzaam wanneer we in onze tijd eens zouden teruggrijpen op onze eigen geschiedenis.

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

**Ervaring en heiliging
losgeslagen en zwalkend**

Op 29 september schreef dr. **G. Bos** in het confessioneel-hervormde *Her-vormd Weekblad* over onbetaalde rekeningen. Veel mensen worden geboeid door het zogenaamde nieuwe denken. Zij beweren dat de nieuwe manier van denken over de werkelijkheid en over het geloof geboren is uit teleurstelling **terzake** van de kerkdiensten het kerkelijk leven. Moeten we hier spreken over onbetaalde rekeningen? En welke zijn dat dan?

Dat zou dan betekenen, dat bepaalde waarheden tekort zijn gekomen in het geheel van ons kerkelijk leven. Vervolgens zijn zij een eigen leven gaan leiden los van het geheel, want zij vragen wel weer aandacht en terecht. Hun aantrekkingskracht duidt op hun betekenis, die niet tot zijn recht kwam in een bepaalde eenzijdigheid van denken of leven. En eenzijdig is ieder wel op zijn tijd, laten we eerlijk zijn. Maar wanneer de bijna vergeten waarheden los van het geheel hun recht vragen, kan heel gemakkelijk hun waarde veranderen en zelfs in zijn tegendeel verkeren, d.w.z. tot een leugen worden. Dat lokt terecht bestrijding uit, maar daarbij moeten wij wel beseffen, dat dit gevecht nog slechts het halve werk is. Daarna moeten we samen zoeken naar de integratie van die halve waarheid.

We zagen straks, dat veel **kritiek** zich richt op kilheid en afstandelijkheid in de kerk. De kerkmensen maken niet jaloers en de boodschap maakt geen indruk. Vaak kan geen **kritiek** geleverd worden op wat er is, maar er ontbreekt wat. Veel te veel zelfs, zo vindt men. Is er meer

van te zeggen? Ik wil het proberen. Wanneer ik het goed zie, is er na de oorlog, onder invloed van **Karl Barth**, een concentratie geweest op de **kern** van het evangelie: rechtvaardiging van de goddeloze mens uit enkel genade om Christus' wil. Daarbij werd bestreden alles wat maar enigszins deze boodschap in gevaar zou brengen. De bestrijding richtte zich op twee terreinen, van waaruit altijd weer dit leven van enkel genade in gevaar werd gebracht.

Bos noemt dan in de eerste plaats het gebied van de **geloofservaring**. Heel makkelijk kan de waarheid van het evangelie gaan afhangen van onze ervaring van die waarheid. Maar dat betekent nog niet dat je alle bevinding tot heidendom moet verklaren. Het leven uit genade kan ook in gevaar worden gebracht door een bepaalde manier van denken over de **heiliging**. Dat gebeurt wanneer we eigenlijk wel gelukkig en tevreden zijn met onze christelijke politiek, christelijke wetenschap, christelijk onderwijs en christelijk welzijnswerk. Wanneer we vinden dat we daarmee best voor de dag kunnen komen, zowel naar de wereld als naar God toe. Maar moeten we alle christelijke actie overboord zetten omdat daarvoor per se tekort wordt gedaan aan de genade? Leven van genade betekent toch ook leven in gehoorzaamheid?

En wat zien we nu gebeuren? Mag ik het zo kort zeggen: de ervaring en de heiliging, die in de oude theologie zowel een eigen plaats hadden alsook in nauwe relatie met Gods openbaring en met zijn verzoenend handelen in Christus stonden – althans zo heb ik het geleerd aan de voeten van **Van Ruler** – gaan nu als het ware losgeslagen en zwalkend door onze wereld en worden vervolgens in het nieuwe denken opgevangen. Maar daar **krijgen** ze nu juist weer te veel **ruimte**. Als het juist is, zoals ik het meen te zien, is echter niet alleen bestrijding nodig, maar daarna ook opvang. En daarvoor vinden we in onze confessionele traditie aankno-

pingspunten genoeg. Laten we het proberen. Het gaat om Gods eer en om het welzijn van de gemeente.

Beschermende engelen?

In het Hervormde **Gereformeerd Weekblad** van 4 november schreef ds. **K. Exalto** over **Luther over de engelen**. In Mattheus 18 : 10 zegt de Here Jezus Christus met het oog op de kinderen: 'Ziet toe, dat gij niet één van deze kleinen veracht. Want Ik zeg u, dat hun engelen in de hemelen voortdurend het aangezicht zien van mijn Vader, die in de hemelen is'. Luther hield daarover op 29 september 1531 een **kinderpreek**. Hij meende dat elk kind zijn eigen engel heeft, die naast zijn bedje zit als het zijn morgen- en avondgebedje opzegt. Die beschermengel waakt over het kind en zorgt ervoor dat het geen kwaad overkomt en dat het eten hem goed bekomt. Als de engelen niet over ons en onze kinderen de wacht hielden, dan zou de duivel ons wel weten te vinden. Luther was niet de eerste die zo dacht. **Al** vanaf oude datum wist men in de christelijke kerk van een bewaar- of beschermengel. Iedere christen zou zijn eigen engel hebben. **Exalto** meent dat het exegetisch lang niet vaststaat, dat je in deze zin van bewaarengelen kan spreken:

Leerzaam is Calvijns commentaar op Mattheus 18 : 10. Ik citeer: 'Sommigen verstaan deze plaats in deze zin, dat God aan elke gelovige een eigen engel geeft; maar dit gevoelen is ongerijmd, immers de woorden van Christus zeggen niet, dat deze of gene engel alleen de aangewezen is; trouwens, dit strijdt ook met de gehele leer der Schrift, die getuigt dat de engelen zich legeren rondom de godvrezenden (Psalm 34 : 8), en dat dus niet aan slechts één engel, maar aan vele engelen de taak is opgedragen, iedere gelovige te beschermen. (→) Laat ons genoeg zijn te geloven, dat de zorg voor de hele kerk aan de engelen opgedragen is, om elk van haar leden naar omstandigheden en behoeften ten dienste te

staan'. Tot zover Calvijn. Dus geen speciale bewaarengel. Maar is daar nu alles mee gezegd? Valt dan alles weg wat Luther in dit verband gezegd heeft? Neen! Ook niet volgens Calvijn. In zijn commentaar bij genoemde tekst komen wij uitdrukkingen tegen als deze: De engelen zijn de dienaren van de zaligheid der kinderen; zij zijn tot hun wachters aangesteld; de engelen zijn hun gemeenzame vrienden; hun is opgedragen elke gelovige te beschermen; zij dragen zorg voor de hele kerk. Dat is nogal wat! Het is hetzelfde als hetgeen door Luther gezegd is, alleen: wat soberder, wat ingetogener, wat abstracter. Luther vertolkte Gods zorg voor de Zijnen en voor de **kinderen** door middel van de engelen, in tal van **gebeden**: dat vinden wij, althans hier, bij Calvijn niet. Maar zou, als Calvijn gelijk heeft, en dat heeft hij, want hij hield zich aan hetgeen de Schrift in dezen leert, het verboden zijn om, in navolging van Luther, God de **Heere** ook te **danken** voor de dienst der engelen?